

SZENT ATANÁZ GÖR. KAT. HITTUDOMÁNYI FŐISKOLA
INSTITUTUM SANCTO ATHANASIO NOMINATUM

ATHANASIANA

54

Nyíregyháza
2022

ATHANASIANA
a Szent Atanáz Görögkatolikus Hittudományi Főiskola folyóirata

Alapítva 1995-ben

Főszerkesztő:
Ivancsó István

A szerkesztőbizottság tagjai:
Janka György, Szabó Péter, Véghseő Tamás, Vincze Krisztián

A szerkesztőség címe:
Szent Atanáz Görögkatolikus Hittudományi Főiskola
H 4400 Nyíregyháza
Bethlen G. u. 13–19.
Tel./Fax: +36/42/597-600
www.szentatanaz.hu
szentatanaz@szentatanaz.hu

Postacím:
H-4401 Nyíregyháza, Pf. 303

Felelős kiadó:
Véghseő Tamás rektor

© Szent Atanáz Görögkatolikus Hittudományi Főiskola, 2022

ISSN 1219-9915

Megrendelhető a fenti címek bármelyikén
Az egyes számok ára: 1.000 Ft

Szabadok vagyunk! Döntenünk kell! **„Az egyiket fölveszik, a másikat otthagyják...” (Lk 17,34)**

TARTALOM: 1. Bevezetés; 2. Előzetes megfontolások; 3. Mit mond a Szentírás a kárhozatról?; 4. A Katolikus Egyház Katekizmusa; 5. A holland katekizmus; 6. Felnőtt német katolikusok katekizmusa; 7. Részlet bencés növendékek dogmatika jegyzetéből; 8. Összefoglalás.

MAURUS NYIREDY OSBM: We Are Free! We Must Decide! ‘One Will Be Taken and the Other Left...’ (Luke 17:34)

God is love and, therefore, He is freedom as well. He has also created us to love and, thus, to experience freedom. We are free to decide about the meaning of our lives, as well as to choose between life and death, between salvation and damnation. In this decision, however, we are not dependent only on our own sinful self but we are embraced by God’s mercy. Salvation is possible! Damnation is no destiny!

I. Bevezetés

Felkérést kaptam, hogy írjak egy tanulmányt az *Athanasiana* folyóirat eszkatológiáról szóló számába a *kárhozatról*. Meg kell vallanom, hogy nagyon nehezen birkóztam meg a feladattal. Állandóan az járt a fejemben, hogy minek foglalkozzam a kárhozattal, amikor birtokában vagyok Jézus Krisztus csodálatos ígéretének: „Annak, aki küldött engem, az az akarata, hogy abból, amit nekem adott, semmit se veszítsek el, hanem feltámasszam az utolsó napon. Atyámnak ugyanis az az akarata, hogy annak, aki látja a Fiút és hisz benne, örök élete legyen; és én feltámasztom az utolsó napon”¹. Természetesen tudatában vagyok annak, hogy az üdvösség elvesztésének lehetősége része Jézus Krisztus kinyilatkoztatásának. A 20. század jelentős hittudósa, Joseph Ratzinger így fogalmaz: „Nincs értelme a csűrésnek-csavarásnak: az örök kárhozat gondolata biztos hellyel bír Jézus tanításában, valamint az apostoli iratokban. Szilárd alapon áll a dogma, amikor kijelenti a pokol létezését, s az ottani büntetés örökkévaló voltát”². Az üdvösség kegyelmének és a magam

¹ Jn 6,39–40

² JOSEPH RATZINGER, XVI. BENEDEK PÁPA, *Végidő*, Budapest 2017.

esendőségének ismeretében a fenti mondatot csak Szent Benedek atyánk biztatására merem leírni, aki így bátorít mindnyájunkat: „Isten irgalma felől soha kétségbe ne essél”.³ Jelzem, hogy nem kívánok a legapróbb részletekbe belemenni, a hittétel lényegének a megfogalmazására vállalkozom. Aki részletekbe kívánna belemenni, annak javaslom „A katolikus hitvédelem kézikönyvé”-t. Harminc oldalon keresztül tárgyalja a kérdést. A róla szóló fejezet bevezetésében így írnak a szerzők: „Bár vannak fontosabb doktrínák, mint a pokolra vonatkozó, ám ez sem lényegtelen vagy mellőzhető. Valójában elég fontos ahhoz, hogy nagyon sok múljon rajta”.⁴ Nemrégiben kaptam egy két lapból álló karikatúrát. Az első oldalon Sziszifusz látható, amint erőlködve görgeti a hatalmas követ felfelé a hegyre. Mögötte néhány méterrel egy keresztény halad vállán a kereszttel. A második oldalon a két férfi egymás mellett ül az út mellett. A hegyről lefelé száguld a kő, de megakad a keresztben, amelyet az azt vivő férfi beleszúrt a földbe. Ebben fölfedezhetjük azt, hogy a kereszt minden rosszat felülmúl, legyőz. Gondolom, a kárhozat valóságáról is csak Jézus Krisztus teljes kinyilatkoztatásának a tudatában beszélhetünk.

2. Előzetes megfontolások

A továbbiakban néhány gondolatot fogalmazok meg, amelyek – véleményem szerint – fontosak ahhoz, hogy ezt a hittitkot megfelelőképpen értelmezzük.

Először is nézzünk szembe ezzel a két fogalommal:⁵ „titok” és „rejtély”. Egy „rejtélyhez” hozzá tartozik, hogy meg lehet fejteni, és megfejtésével el is van intézve. Egy „titok” ellenben megmarad, soha nem szűnik meg létezni, ha valóban *titok*. Három dolog kell a titokhoz:

Először: egy titok egyszerűen itt van. Nem emberek hozzák létre, hanem találkozik az emberrel, szembejön vele. Nem az ember megy a titok felé, hanem a titok törekszik az emberhez. S bár az ember felfedezi a titkot, felfedni nem képes.

Másodszor: egy titok beszélni tud. Még ha nem is lepleződik le, nem marad néma, hanem közli magát az emberrel. De közlése által nem szűnik meg, hanem továbbra is fennáll.

3 Szent Benedek Regulája, 4,74.

4 PETER KREEFT – RONALD K. TACELLI, *A katolikus hitvédelem kézikönyve*, Budapest 2020.

5 HEINZ ZÄHRNT, *Mire jó a kereszténység?* Budapest 2002.

Harmadszor: ahhoz, hogy az ember egy titok közlésében részesedjék, rá kell hagyatkoznia a titokra, rá kell bíznia magát. Ha megteszi, bár nem fogja megtudni a titkot, mégis élményeket fog átélni a titokkal. Ha nem tér ki előle, hanem elfogadja és vele él, gazdagodik az élete általa.

Olyan a titok, mint egy sötét felhő, amiből egyszer csak esni kezdhet az eső. Alapvetően csak egyetlen titok van a világban. Ennek a titoknak a jellemzői: hozzáférhetetlenség, ráutaltság, függés, találkozás. Mindebben a világ egyetlen titka fejt meg önmagát. Mi Istennek nevezzük. Az emberi élet titka Isten. Az ember nem tud Isten nélkül élni. Ha Istennel való kapcsolattól kilép, igazában elveszti léte értelmét. Mégis Isten hozzáférhetetlen az ember számára. Az ember csak úgy találhat rá Istenre, ha Ő közli magát vele. Az a tény, hogy az ember nem tud Isten nélkül élni, jelzi, hogy rá van utalva Istenre. Ez természetesen függést is jelent Tőle, de ez a függés nem valamiféle szolgaság, kiszolgáltatottság, hanem a személyes kapcsolatnak a jele, amilyen lehet a barátság vagy egy házasság. És akkor már ott is vagyunk, hogy itt egy életet átható, beteljesítő találkozásról van szó. Megfogalmazhatom: ha az ember elveszíti Istennel való kapcsolatát, igazában az élete értelmét veszíti el. Természetesen Isten végtelenül felülmúlja az embert. Isten mindig beszédes, önmagát szeretetből felajánló titok marad az ember számára, de mégis ettől a titoktól beteljesedik az élete. Isten misztérium. A hittitkok között vannak olyanok, amelyeket a kinyilatkoztatás után megérthet az ember, de vannak olyanok is, amelyek a kinyilatkoztatás után is felfoghatatlanok maradnak. Ezeket nevezzük abszolút misztériumoknak. Ilyen a Szentháromság, az Eucharisztia, de ilyen a kegyelem, az üdvösség is.

A másik nagyon fontos valóság a *szabadság*. A szabadság a személy méltósága. Szabadság nélkül nem beszélhetünk személyről. Modern világunkat igazában a szabadság hallatlan értékelése jellemzi. Természetesen a szabadságot lehet rosszul is értelmezni. Valami elképesztő, hogy Európa több országában is milyen tüntetések, erőszakos cselekmények vannak amiatt, hogy a kormányok bizonyos rendszabályokat hoznak azért, hogy az embereket megmentse a Covid-19 járványtól, a halálos veszélytől. Állandóan azt hallani, hogy a tüntetők azért láznak, mert úgy vélik, hogy ezekkel a rendszabályokkal megfosztják őket a szabadságuktól.

Természetesen a szabadság nem azt jelenti, hogy azt csinállok, amit akarok. A szabadság mindig elkötelezést is jelent értékek mellett. *Antoine de Saint-Exupéry* egyik regénye „A harci repülőgép” címmel él bennem, de sajnos az interneten ilyen című regényt nem találtam. De ettől függetlenül a regény-

ben az író fölteszi a kérdést, mikor szabad a vitorlás. Akkor-e, ha nincs szél, a víz teljesen sima, a hajó csak ringatózik a vízen, vagy akkor-e, ha föltámad a szél, belekap a vitorlákba, az árbóc szinte beleremeg az őt érintő erőbe, és a vitorlás száguld, röpül a vízen? A válasz: nyilván az utolsó esetben. Az ember is akkor szabad igazán, ha el tudja kötelezni magát, át tudja adni magát Istennek. A szabadság akkora érték Isten számára, hogy még azon az áron sem akarja megfosztani az embert a szabadságától, hogy szembefordul Vele. Tiszteli az ember döntését még azon az áron is, hogy örökre le kell mondania a vele való barátságról. Természetesen még ekkor sem mond le az iránta való szeretetről. Isten még az elkárhozottakat sem gyűlöli.

Tulajdonképpen ebben a két gondolatsorban a kárhozat lényegét is megfogalmaztam, de a továbbiakban lapozzunk bele a Szentírásba. A rövidség kedvéért csupán négy szöveget szemléljünk meg.

3. Mit mond a Szentírás a kárhozatról?

Ha a fogalom nem is szerepel a Szentírásban, de Jézus alábbi szavai tulajdonképpen a kárhozat gyökeréről szólnak. Ezt olvassuk az evangéliumban: „Ha valaki az Emberfia ellen szól, bocsánatot nyer, de aki a Szentlelket káromolja, az nem nyer bocsánatot”.⁶ A Szentlélek az Atya és a Fiú közös szeretete. Ők a Szentlélekben szeretik egymást. Ezért a Szentlélek minden Isten és világ, Isten és ember, sőt ember és ember közötti kapcsolatban benne van, Ő a mintája is és a létrehozója is minden kapcsolatnak, mert Ő a személyes Szeretet. Mit jelent a Szentlelket káromolni? Minden kapcsolatnak a lelke, a lényege a szeretet. Aki a személyes Szeretetet, a Szentlelket káromolja, az végül is kilép az Istennel való kapcsolatból, ami éppen a szeretet. Ez a kilépés végzetesen megvalósul az Istennel szembeforduló bűn állapotában. Akinek az életében tartóssá, mintegy tudatosan szándékolttá válik ez az állapot, az Isten nélkül, sőt Istennel szemben éli az életét. Erről az emberről mondjuk, hogy megátalkodott a bűnben. A bűn életformájává vált. Ez nem azért nem nyer bocsánatot, mert Isten nem tud vagy nem akar neki megbocsátani, hanem azért, mert annyira „természetévé” lett a bűn, hogy nem is igényli a bocsánatot. Bűnbocsánat csak ott lehetséges, ahol bűnbánat, megtérés van. A bűnben megátalkodott ember annyira a bűn légkörében él, hogy az vált a természetévé, eszébe sem jut, hogy ebből az állapotból kilépjen, bűnbánatot tartson és

⁶ Lk 12,10

bocsánatot kérjen. Ha ez az állapot a halálig tart, ez rögzül a túlvilági életben is. Istennel való kapcsolatunkban változtatni csak evilági létünkben lehet, a halál után már nem. Ezért a kárhozat ennek a bűnben való megátalkodottságnak az állapota.

Már a Szentírás első könyvében, a Teremtés könyvében világossá válik, hogy az ember kapcsolata Istennel személyes kapcsolat. A könyv első 11 fejezete szimbolikus nyelven, történetek formájában négy lényeges vallási igazságot fogalmaz meg:

– A hatnapos teremtéstörténet a kánaáni népek bálványokkal teli istenképével szemben megfogalmazza azt, hogy minden Isten teremtménye.

– Az éden története arról szól, hogy Isten barátságába fogadta az embert. Már a 2. fejezetből kiderül, hogy az ember erkölcsi lény, életében Isten akaratát kell megvalósítania, hogy méltó legyen Isten barátságára. Az édenben van egy fa, a jó és rossz tudás fája, amely végül is az isteni mindentudás szimbóluma. Erről a fáról nem ehetnek az emberek. Ellenkező esetben meg kell halniuk. A halál itt nem elsősorban a biológiai halál, hanem az Istennel való kapcsolat elvesztése. Az ember számára Istennel való barátsága az élete, emberi méltósága. Ha a bűn révén engedetlené válik, igazában nem egy kertből, de Istennel való barátságából kerül ki, ami számára a halál. A biológiai halál tulajdonképpen ennek a képe.

– A 3. fejezet az ember bűnbeesését mondja el. Kiderül az is, hogy Isten nem mond le az emberről, megváltót ígér számára. Már itt megjelenik az ősevangélium: az Asszony keresztény olvasatban Szűz Mária, ivadéka pedig Jézus Krisztus, aki az embert bűnbe vivő kígyónak a fejét, a Sátánt eltíporja, míg az az Ő sarkát mardossa.

– A további fejezetek a 11. fejezetig bemutatják, hogy az első emberpár bűne hogyan növekszik, válik egyre nagyobb mértékűvé.⁷

A halálban, ami az Isten nélküli ember számára végleges, már kimondatlanul is a kárhozat valóságát láthatjuk fölsejleni.

Szent Máté számára nagyon fontos volt Jézus tanítása. Ezért evangéliumában gyűjteményeket állít össze Jézus tanításából. Az 5–7. fejezetek összefoglaló címe: „A hegyi beszéd”. A 13. fejezet az Isten országáról szóló példabeszédeket gyűjti össze. A 18. fejezet az Egyházban való élet fontos mozzanatait foglalja össze. Ebben a következőket olvassuk: „Ha kezéd vagy lábad bűnre visz, vágd le és dobd el magadtól! Jobb neked csonkán vagy sántán bemenned

7 Ter 1–11

az életre, mint ha két kézzel vagy két lábbal az örök tűzre vetnek. Ha pedig a szemed bűnre visz, vájd ki és dobd el magadtól! Jobb neked fél szemmel bemenned az életre, mint ha két szemmel a gyehenna tűzére vetnek”.⁸ Jézus ezekkel a szavakkal bizonyára nem öncsonkításra buzdít. Nem álltak rendelkezésre beszédek rögzítő berendezések. Úgy kellett beszélnie, hogy szavai úgy beleragadjanak az emberek emlékezetébe, ahogy a szamár szőrébe beleragad a bogáncs. Ezért beszélt példázatokban, ezért használt sokszor megdöbentő képeket, hasonlatokat, mint itt is. Érdemes azt tudatosítanunk, hogy mindezek a kijelentések nem ténymegállapító, nem informatív nyelvet használnak. Ezek olyan szövegek, amelyek elsősorban inteni és figyelmeztetni akarnak. Mi több, el akarnak rettenteni. Szét akarják verni az emberi közömbösség jégpáncélját. Azért az megdöbentő lehet, hogy az a Jézus, aki még a maga életét sem kímélte, hogy az embert megmentse, nem tartózkodott attól, hogy világosan mint vitathatatlan valóságról beszéljen a kárhozatról. Ha meggondoljuk, mi sokszor mennyire félünk attól, hogy olyasmit mondjunk az igehirdetésben, ami az emberek számára nem szimpatikus (pl. ítélet, büntetés, pokol, kárhozat), nehogy megbotránkoztassuk őket, és ennek következtében elutasítsák teljes mondanivalónkat, akkor a jó Jézusnak ez a világos beszéde a kárhozat lehetséges tényéről valóban megdöbenthet minket.

A fenti szöveghez nagyon közel áll a következő is: „A szűk kapun menjetek be! Mert tágas a kapu és széles az út, amelyik a kárhozatba visz, és sokan vannak, akik azon járnak. Milyen szűk a kapu és keskeny az út, amelyik az életre visz, és kevesen vannak, akik megtalálják”.⁹ Figyelemre méltó a következő is:

„Ha azt gondoljuk, hogy egy ilyen szöveg egyes-egyedül arra való, hogy a pokol létezését bizonyítsa, helytelenül olvastuk: sokkal inkább arra akar indítani, hogy vállaljuk azt a roppant felelősséget, amely Isten országának beköszöntével Jézus követőire hárul. Isten országa élet-halál kérdés. Tétje a minden vagy a semmi. Az ember az Isten országával beköszöntő szabadságot vagy Isten ügyére fordítja, vagy visszaél vele, és Isten ellen használja fel. Itt is, akárcsak a Biblia számos, a fentivel összevethető szövegével a felelősségérzet elmélyítése a cél”.¹⁰

A szegény Lázárról szóló példabeszéddel¹¹ kapcsolatban több kérdést is felvethetünk. A gazdag, aki jólétben élt, és nem törődött a kapuja előtt fetrengő

8 Mt 18,8–9

9 Mt 7,13–14

10 GERHARD LOHFINK, *Végül a semmi?* Pannonhalma 2020.

11 Lk 16,19–31

koldussal, elkárhozott, a meghalt koldus viszont üdvözült. Amikor az előbbi meglátta őt, azt kérte, hogy jöjjön, és húsítse vízzel a nyelvét, mert gyötrődik a lángokban. A válasz ez volt: „Jusson eszedbe, hogy te megkaptad javaidat életedben, éppen úgy, mint Lázár a rosszat! Ő most itt vigasztalódik, te pedig gyötrődöl”. Elég ok a kárhozatra, hogy valaki gazdag, és elég ok az üdvösségre, ha valaki szegény? Nyilván nem. Aztán a következő mondatban arról van szó, hogy az üdvözülteket a kárhozottaktól nagy szakadék választja el, hogy aki innen át akarna menni oda, és viszont, az ne tudjon. Ki lenne az az örült, aki üdvözülteként át akarna menni a kárhozottak közé? Ekkor arra kéri Ábrahámot, küldje el Lázárt a testvéreihez, hogy figyelmeztesse őket, nehogy azok is ide kerüljenek. A válasz ismét elutasító: a testvéreinek ott van Mózes és ott vannak a próféták, higgyenek nekik. Ha nekik nem hisznek, akkor sem fognak hinni, ha valaki a holtak közül megy hozzájuk. A szentírásstudósoknak az a véleményük, hogy ez a példabeszéd a túlvilágról való népies elképzelés terméke, amit Jézus felhasznált, de nem azért, hogy a túlvilágról beszéljen, hanem azért, hogy megfogalmazza az ember üdvösségének lehetséges útját, illetve azt, hogy ha valaki elkötelezetten hitetlen, akkor sem fog változni, ha valaki a holtak közül feltámadva kerül vele kapcsolatba. Ebben Jézus valószínűleg azt fogalmazza meg, hogy az Ő feltámadását sem fogják sokan elhinni.

A negyedik részletet tekinthetjük az előbbi folytatásának. Az utolsó ítéletről¹² szól. Az ítélet indoka az egyeseknek Jézushoz való viszonya. Azért mondja egy részüket áldottnak, mert Jézus éhezett és adtak neki enni, szomjazott és megittatták, ruhátlan volt és felöltöztették, beteg volt és meglátogatták, börtönben volt és eljöttek hozzá. Ezek csodálkozva jegyzik meg, hogy soha nem látták őt ilyen szükséghelyzetekben. Mire Jézus válasza: „Amit egynek legkisebb testvéreim közül is tettetek, nekem tettétek”. A kárhozottaknak azt veti szemére, hogy amit nem tettek meg szükségben levő legkisebb testvéreinek, azt neki nem tették. Az utolsó mondat így hangzik: „Ezek az örök büntetésre mennek, az igazak pedig az örök életre”. Ez a súlyos mondat végül is azt mondja ki, hogy véletlenül nem lehet elkárhozni. A szeretet megbánás nélküli, folyamatos megtagadása a kárhozat. Az ember szeretetre van teremtve. A szeretet nélkül élő emberre nem kiróják a kárhozatot, hanem ez a mi voltának, mentalitásának állapota már ebben a világban is, és következménye a halála után.

12 Mt 25,31–46

Nyilvános működése idején a farizeusok többször is arról faggatják Jézust, hogy szerinte melyik a legfontosabb törvény. Ők ugyanis a babiloni fogság után, amelynek oka tudvalevőleg a zsidóságnak az Isten velük kötött szövetségével szembeni hűtlensége volt, megfogalmaztak 636 parancsot azzal a céllal, hogy ezek megtartása révén elkerülhessék a babiloni fogsághoz hasonló nemzeti katasztrófákat. Természetesen egyes farizeusok más-más parancsot tartottak a legfőbbnek. Amikor Jézust a legfőbb parancsról faggatták, akkor a háttérben az is ott volt, hogy hátha olyasmit mond, amibe beleköthetnek. Jézus számára egyetlen követelmény létezett, az isten- és emberszeretet. Ebben a példázatban is ez áll a középpontban. Amikor a Fiúisten Jézusban emberré lett, minden ember testvérévé lett. Ezért minden jó és minden rossz, amit az emberekkel, testvéreivel szemben tettek, illetve elkövettek, Őt is érintette. Mivel az üdvösség a Vele való személyes kapcsolat, ez is és a kárhozat is az embereken, testvéreink keresztül Vele szemben elkövetett jó és rossz tetteken múlik. Jézus nyilvános működése alatt a legfőbb parancsot így fogalmazta meg: „Halljad Izrael: az Úr, a mi Istenünk az egyetlen Úr. Szeresd Uradat, Istenedet teljes szívedből, teljes lelkedből, teljes elmédből, és minden erődből. (Ez az első parancs). A második így szól: Szeresd felebarátodat, mint önmagadat. Ezeknél nagyobb parancs nincsen”.¹³ Nem sokkal halála előtt azonban már másképp fogalmaz: „Ez az én parancsolatom: szeressétek egymást azzal a szeretettel, amellyel én szerettelek benneteket”.¹⁴ Ettől kezdve a szeretet motívuma nem az önmagát szerető ember, hanem Jézus. A szeretet motívuma és mértéke Jézusnak a tanítványai, illetve minden ember iránti önfeláldozó szeretete.

E szövegek nyomán talán megfogalmazhatjuk az elkárkozás indokát: az kárhozik el, aki önmagát istenítve, bálványozva, szabadságának teljes birtokában hitetlenül elutasítja Istent, az emberekkel szemben súlyos mulasztásokkal vagy ártással vétkezik, és élete végéig megmarad ebben az állapotban, nem tart bűnbánatot.

A továbbiakban szembesüljünk azzal, ahogy a kárhozat valósága előkerül az Egyház igehirdetésében, hitoktatásában, hitének hivatalos megfogalmazásaiban.

¹³ Mk 12,29–31

¹⁴ Jn 15,12

4. A Katolikus Egyház Katekizmusa¹⁵

A halál véget vet az ember életének, ami eddig nyitott volt a Krisztusban megjelent isteni kegyelem befogadására vagy elutasítására. Az Újszövetség főképpen a Krisztussal való végső találkozás szempontjából beszél az ítéletről az Ő második eljövételéhez kapcsolódva, de több alkalommal is állítja minden egyes ember halála után a közvetlen jutalmat cselekedetei és hite szerint. A szegény Lázár példabeszéde, Krisztus szava a kereszten a jobb latorhoz, valamint az Újszövetség más szövegei szintén beszélnek a lélek végső sorsáról, ami különböző lehet egyiknek és másiknak.

Halhatatlan lelkében minden ember megkapja saját örök jutalmát mindjárt halála után egy *különítéletben*. Ez a különítélet életét Krisztushoz méri: akár tisztuláson keresztül, akár hogy közvetlenül belépjen az ég boldogságába, akár hogy önmagát örökre kárhozatra vesse.

Istennel nem egyesülhetünk, ha nem döntünk szabadon amellet, hogy Őt szeretjük. De nem szerethetjük Istent, ha súlyosan vétkezünk akár ellene, akár felebarátunk vagy önmagunk ellen. „Aki nem szeret, az a halálban marad. Mindaz, aki gyűlöli testvérét, gyilkos: azt pedig tudjátok, hogy a gyilkosnak nincs örök élete.”¹⁶ Urunk figyelmeztet bennünket, hogy el leszünk választva tőle, ha elmulasztunk segíteni a szegények és kicsinyek súlyos szükségében, akik az Ő testvérei. Ha halálos bűnben halunk meg anélkül, hogy azt megbántuk vagy Isten irgalmas szeretetét befogadtuk volna, akkor tőle örökre elválasztva maradunk saját szabad választásunk révén. Isten és az üdvözültek közösségéből történő kirekesztődés, önmagunk kizárása az, amit a „kárhozat” és a „pokol” szavak jelölnek.

Jézus gyakran beszél a „gehennáról”,¹⁷ „a tűzről, ami nem alszik ki”, s ami azoknak van fönntartva, akik életük végéig elutasítják a hitet és a megtérést, s ahol egyszersmind elveszhet a test is és a lélek is. Jézus súlyos szavakkal hirdeti, hogy Ő „elküldi angyalait, azok összeszednek országában minden gonosztettet és gonoszttevőt, és tüzes kemencébe vetik őket”,¹⁸ és hogy Ő fogja kihirdetni az ítéletet: „Távozzatok tőlem, átkozottak, az örök tűzre”.¹⁹

¹⁵ *A Katolikus Egyház Katekizmusa*, Budapest 1994.

¹⁶ 1Jn 3,15

¹⁷ Héber *gé-hinnom*, görög *gehenna*: völgy Jeruzsálemtől délre. Időtlen idők óta megátkozott hely, ahol emberáldozatokat mutattak be. Itt égették el a hullákat és a rothadó szemetet. Ez a történeti háttere a metaforának: a tűzzel való büntetés helye, eszkatologikus büntetés.

¹⁸ Mt 13,41–42

¹⁹ Mt 25,41. Egyedül Isten ismeri szabadságunk korlátait, és így a felelősségünk mértékét. Amit

Az Egyház tanítása állítja a kárhozat létét és örök voltát. Azok lelkei, akik halálos bűn állapotában halnak meg, a halál után azonnal a kárhozatba jutnak, ahol a kárhozat büntetéseit szenvedik, „az örök tüzet”. A kárhozat lényegi büntetése az Istentől való örök elszakadásban áll, pedig az ember egyedül Őbenne képes megtalálni az életet és a boldogságot, amiért teremtetett és amire vágyakozik.

A Szentírás állításai és az Egyház tanításai a kárhozatot illetően megannyi *felszólítás a felelősségre*, amellyel az embernek használnia kell a szabadságát örök sorsa érdekében. Ugyanakkor ezek *sürgető felszólítások is a megtérésre*.

Mivel pedig nem tudjuk sem a napot sem az órát, az Úr intelme szerint állandóan virrasztanunk kell, hogy amikor befejezzük földi életünk egyetlen futamát, érdemesek legyünk Ővele együtt belépni a menyegzőre és az áldottak közé kerülni, és ne kelljen – mint haszontalan és lusta szolgáltnak – az örök tüzre távoznunk, a külső sötétségre, ahol sírás és fogcsikorgatás lesz.

Isten nem rendel senkit sem eleve a kárhozatra, ahhoz az Istentől való tudatos elfordulás kell, és az abban végsőkig megmaradás. Az Egyház az eucharisztikus liturgiában és hívei mindennapi imáiban kéri Isten irgalmát, aki „nem kívánja senkinek a vesztét, hanem hogy mindenki bűnbánatra térjen”.²⁰

„Kérünk Istenünk, fogadd megengesztelődve ezt az áldozati adományt tőlünk, szolgálidtól és házad egész népétől. Irányítsd a te békédben életünk napjait, ments meg minket az örök kárhozattól, és végy fel választottaid körébe”.²¹

5. A holland katekizmus²²

A holland püspökök a II. Vatikáni Zsinat után adták ki ezzel a címmel a katolikus hit bemutatását. A könyv a köztudatban úgy szerepel, mint a katolikus hit legkorszerűbb megfogalmazása. Az alábbiakban a kárhozatról szóló gondolatait közlöm.

szabadságunkban nem tudtunk átélni, azért felelősek sem vagyunk. Ezért nem tudhatjuk, hogy ki kárhozott el. Az Egyház szenteket avat, de senkivel kapcsolatban nem állítja, hogy az illető elkárhozott, még Júdással kapcsolatban sem, jóllehet Jézus Krisztus a „kárhozat fiának” nevezi őt. Persze, lehet, hogy ez a kifejezés az ő földi életének szomorú végére vonatkozott.

²⁰ 2Pt 3,9

²¹ I. Római misekánon.

²² *Die nieuwe katechismus*, Hilversum – Antwerpen 1966. A magyar kiadás: *Új katekizmus*, Újvidék 1988.

Jézus nem zárta ki azt a lehetőséget, hogy valaki az örök ítéletben részesüljön. A Bibliában örök büntetésről olvasunk.²³ Ezt félre is lehet érteni, mintha az elítéltre valamilyen katasztrófa vagy igazságtalanság szakadt volna, amint a földön néha megtörténik. Sokkal világosabb képet nyerünk, ha ugyanezt az igazságot az „örökös bűn” kifejezéssel illetjük. A rideg megátalkodottság állapota véglegessé vált. Aki elkárhozott, érzéketlen Isten szeretetére, Krisztus és a közösség iránti jóságra. Pedig az ember ennek befogadására van teremtve. Teljes romlottságnak az minősül, ha a bűn eljutott végleges kifejezésére. Az ember végérvényesen bezárkózott önmagába, nincs többé kapcsolata sem Istennel, sem emberrel. Ez a büntetés a „második halál”.²⁴ Az Írás iszonyú szavakat használ: sötétség, fogak csikorgatása, tűz. Mindezt nem szó szerint kell értenünk, de találó képet ad annak az embernek a kétségbeeséséről, aki elvesztette élete célját és értelmét.

Néha azt gondoljuk, hogy a pokol létezését lehetetlen összeegyeztetni az isteni szeretettel. Pedig épp azok hittek benne, akiket a legmélyebben hatott át Isten szeretete. Mindenekelőtt maga Jézus. Arról nem beszélt, hogy a kárhozat hány embert érint, de mikor azt kérdezték, hogy sokan vannak-e az elveszettek, ünnepélyes szavakkal szólította fel hallgatóit, hogy válasszák az életre vezető utat. Ebből mindannyiunknak le kell vonnunk a következtetést. Krisztus figyelmeztetéséért külön hálások lehetünk. A szentek is hittek a pokol létében, és szerintük sem mondott ellent Isten szeretetének.

Isten szeretetének gyengéd melege a lelkiismeret-furdalás, és a keserű lázadás tüzévé válik azok számára, akik megátalkodnak a bűnben. A középkori székesegyházakban az utolsó ítélet ábrázolásain az ítéletet mondó Jézus mindig öt sebének mutatja, mintha azt mondaná: „Lásd, mit tettem, hát tehettem volna többet?”

Lisieux-i Szent Teréz úgyszintén Isten igazságosságában kereste a feleletet. Senki sincs a pokolban, akinek nem ott a helye. Az ember tudatosan és szándékosan juttatja magát oda. Kerülnünk kell tehát, hogy illetéktelenül vélekedjünk olyasvalamiről, amit nem értünk. Ne alkossunk magunknak isten-képet. Higgyünk Istenben úgy, ahogy Őt nekünk Jézus kinyilatkoztatta. Jézusban az Atya szeretetének legmagasabb rendű kifejezését látjuk, de ilyen szavakat is hallunk ajkáról: „Ne féljete azoktól, akik megölik a testet, de a lelket nem tudják megölni. Inkább attól féljete, aki a lelket meg a testet is a pokolba taszíthatja”.²⁵

23 Mt 25,46

24 Jel 20,14. Felhívom a figyelmet a 6. lábjegyzettel kapcsolatban megfogalmazottakra!

25 Mt 10,28

A kárhozatról szóló tanítást nem kell elhallgatnunk a gyermekek előtt. De helytelen volna, ha fenyegetésként használnánk, mintha mindenért azonnal a pokolba kerülhetnének. Jézus figyelmeztetése a felnőttekre vonatkozik, akik megkeményítették szívüket a rosszban. Ezzel csak egy célja volt: a megváltásunk. Arra szólít fel, hogy rettenjünk vissza a rossztól, és arra vágyjunk, ami az embert jóvá teszi. Bízunk Őbenne, mert Ő az élethez vezető út!

6. Felnőtt német katolikusok katekizmusa²⁶

A pokollal kapcsolatos hitbeli meggyőződés sokak számára problematikus. Azt gondolják, hogy eléggé pokol a jelen élet. Azt mondják *Jean-Paul Sartre* után, hogy a pokol a többiek, de sokszor mi magunk vagyunk magunk számára a pokol. Beszélnek a háború, Auschwitz és Vietnám pokláról, Hiroshima és Nagaszaki rettenetéről. De fölvetik azt a kérdést is, hogy lehet-e olyan jó Istenre gondolni, aki a pokol örök kínjait akarja? Hogyan lehet az evangélium felszabadító üzenetével összebékíteni azokat a pokolról szóló prédikációkat, amik félelmet és szorongást keltenek? Nem jelenti-e a pokol örök büntetéséről való meggyőződés azt, hogy feladjuk a minden emberrel való szolidaritásukat?

Az *Egyház tanításának*, amely kifejezetten védi a pokol büntetésének örök voltát, jó és szilárd biblikus alapja van. Az Egyház ismételten elítélte *Órigenész* abbéli nézetét, hogy az idők végén az egész teremtés megújul a tökéletes boldogság állapotára, beleértve ebbe a bűnösöket, a démonokat és az elkárhozottakat is. Görögül ezt mondják *apokatasztaszisz*-nak. De kérdés, hogy hogyan őrződik meg az emberi szabadság és az ember méltósága, ha Isten minden embert be akar fogadni a maga országába, még azokat is, akik véglegesen ellene döntöttek. Éppen az a tény, hogy nem számolhatunk a mindenkit és mindent érintő kiengesztelődésre, belevizsi az életbe történelmi felelősségünk drámáját és komolyságát.

Természetesen helyesen kell érteni a Szentírásnak a pokol örökkévalóságáról szóló kijelentéseit. Igazában ezekkel kapcsolatban intelmet tartalmazó kijelentésekről beszélhetünk, ezeknek figyelmeztető és a végső döntést követelő funkciójuk van. A bűnösöknek szemé elé kell állítaniuk a tetteik következményeit, nem azért, hogy büntetést szenvedjenek, hanem hogy megtérjenek, és ráataljanak az örök életre. Ezért sem a Szentírásban, sem az Egyház hité-

²⁶ *Katolischer Erwachsenen Katechismus*, München 1985.

nek áthagyományozásában nincsen szó egyáltalán olyan emberről, akiről határozottan kijelentést nyert, hogy ténylegesen a pokolban van. Sokkal inkább a poklot valós lehetőségnek kell tartanunk, amelyhez hozzájárul a megtérésre és az életre szóló ajánlat. Így értve a pokol valóságának az emberi szabadság méltóságára és komolyságára kell vezetnie, amelynek döntenie kell élet és halál között. Isten tiszteli az ember szabadságát, nem kényszeríti rá boldogító közösséget egyetlen emberre sem akarata ellenére. A Szentírásban kétségtelesen szó van olyan bűnökről, amelyet kizárnak Isten országából.²⁷ Élet és halál között életünkben kell döntenünk. A Szentírásban nincsen szó arról, hogy egy ember végső véglegességgel Isten ellen döntött, és ezzel végérvényesen elhibázta élete értelmét.

A *pokol lényegét* a Szentírás képekben mondja ki. Amikor mindenekelőtt a pokolban levő tűzről van szó, akkor ezt nem kegyetlen realitásában kell értenünk; hasonlóképpen nem szabad szadisztikus kínzásokra gondolnunk. Ugyanakkor viszont nem maradunk hűségesek a Szentírás kijelentéséhez, ha tisztán szellemi értelmet tulajdonítunk neki. A képekben ennél mélyebb valóság kerül kimondásra. Itt szó van arról az elemésztő tűzről, ami Isten maga a gonosszal, a hazugsággal, a gyűlölettel és a hatalom erőszakosságával szemben. Ahogy a menny a mindörökre elnyert Isten, úgy a pokol a mindörökre elvesztett Isten. A pokol lényege tehát az Istennel való közösségből való kizárás kinek-kinek saját bűne következtében. Mivel pedig Isten az ember élete értelmének egyetlen beteljesülése, a pokol jelenti a végső értelmetlenség megtapasztalását és fájdalmát és az ember végső elveszettsége fölötti kétségbeesést.

7. Részlet bencés növendékek dogmatika jegyzetéből²⁸

Az örök kárhozat gondolata föltétlenül benne van Jézus tanításában és az apostolok írásaiban. A kárhozat létéről²⁹ és büntetésének örökkévalóságáról³⁰ szóló dogma szilárdan bibliai alapon nyugszik. A kárhozat az emberi élet céljának elvesztése. Az ember számára egyetlen cél lehetséges, a természetfölötti: az isteni életben való részesedés. Aki ezt a célt nem éri el, nem valami

27 Például 1Kor 6,9–10; Gal 5,20–21; Ef 5,5; Jel 21,8.

28 NYIREDY MAURUS, *Jézus Krisztus a Kezdet és a Vég. A katolikus dogmatika súlypontjai*, Budapest 2020.

29 Vö. DS 72; 76; 80I; 858; 135I.

30 Vö. DS 41I.

mellékes, külsődleges ajándékot veszít el, hanem egyáltalán nem jut célhoz. A kárhozat az erkölcsi rend szankciója és a halálos bűn büntetése. A tárgyi rend felforgatása lenne, ha a teremtmény büntetlenül lázadhatna Teremtője ellen és keseríthetné embertársai életét. A Szentírás az örök kárhozatot mindig a tudatos gonoszsággal hozza kapcsolatba, amelyben benne van a megátalkodottság, vagyis ahol az ember egész személyes szabadságával a rossz mellett döntött, és nem is hajlandó felülvizsgálni álláspontját. A motívum legtöbbször a gőg. Vagyis nincsen „véletlen” elkárhozás, és az örök büntetést nem lehet tragédiának nevezni, mert a bűn a felismert rossznak a jó elé való helyezése. A megátalkodottságban benne van az elhatározás, hogy a teremtmény a maga ura akar lenni, senkinek nem tartozik felelősséggel, és nem akar más boldogságot, mint amit maga megszerez magának.

A kárhozat örök. A teológusok különféle szempontokkal valamilyen oldalról megvilágítják ennek misztériumát, de teljes magyarázatot nem adhatnak. Biztos, hogy az igazságos Isten nem lelheti kedvét abban, hogy hatalmát mértéktelen büntetés kiszabásával mutogassa. Őt nem vezeti a bosszú, mert nem félti létét és dicsőségét teremtményeitől. A súlyos bűn Isten végtelen fölségének a megsértése, azért az igazságosság követeli, hogy valamilyen szempontból végtelen büntetést kapjon. A teremtmény azonban a végtelen intenzitást nem viselheti el, azért kell, hogy büntetése tartamában legyen végtelen. A megátalkodottság abban áll, hogy a teremtmény egész egyéniségét beleviszi elhatározásába, egész valóságával beleáll az Istennel szembeni magatartásba, s ez az akarati döntés létének struktúráját is meghatározza. Nem képes arra, hogy felülvizsgálja döntését, vagy nem is akarja, ezért állapota végleges. A megtéréshez kegyelemre volna szüksége, azt pedig már nem kap, hiszen teljesen visszautasította Isten szeretetét, azonkívül Isten a megigazulás kegyelmét csak a földi élet tartamára ígérte meg.

Isten a teremtmény fölötti uralmát csak örök büntetéssel mutathatja meg. Ha végül is megkegyelmezne neki vagy megsemmisítené, akkor teremtménye az utolsó percig mondhatná, hogy nem tudta őt meghajlítani, vagyis személyes elhatározása erősebb, mint léte. Ennek ellenére Isten nem úgy tekint az elkárhozottakra, mint ellenségeire. Tulajdonképpen az elkárhozottak is Isten dicsőségét hirdetik. Megaláztatásuk forrása éppen az, hogy akaratukon kívül, pusztán létükkel hirdetik Isten hatalmát és sérthetetlenségét. Ez a maguk akarta szembenállás adja meg a magyarázatot arra, hogy miért viseli el az irgalmas Isten sorsukat. Ő annyira tiszteltben tartja teremtményei szabadságát, hogy annak végső következményét is elfogadja.

A kárhozat mibenlétét vizsgálva az egyházi hagyomány kettős büntetésről beszél. 1/ Az örök életből való kizárás (*poena damni*); 2/ Valamilyen érzékelhető szenvedés (*poena sensus*).

Az örök életből való kizáráshoz: itt nemcsak egy felajánlott jónak az elvesztéséről van szó, hanem a célhoz érésnek, a hazatalálásnak a megghiúsulásáról. Mivel a kárhozat az élet céljának a megghiúsulása, azért a kielégületlenség jelentkezik mind az értelem, mind az akarat területén. Az értelem rendeltetése az igazság megismerése. Az ember nem tud lemondani ennek a vágnak a kielégítéséről. A kárhozat viszont éppen ezt teszi lehetetlenné. Szellemi képessége révén képes volna befogadni a határtalan igazságot, de nem kaphatja meg. Amit viszont a földön megszerzett, nem elégíti ki, hiszen a halállal megszűnik a véges javak birtoklásának és az állandó töltekezésnek az ideje, a tapasztalati világ elveszíti jelentőségét. Az akarat vonalán hasonló a helyzet. Szeretnénk bírni mindent, amit értéknek tartunk. A földön soha nem mondhatjuk, hogy kívánságaink beteltek. Az állandó vágy a boldogságra és a szeretetre azt igazolja, hogy csak a végtelen jó tölthetné ki képességeinket. Viszont a kárhozat minden értéknek és szeretetnek az elvesztése. Egyúttal olyan belső ellentmondás, hogy bármennyire is kielégítetlen valaki, Isten végtelen jóságától gyűlölettel fordul el. Így az örök cél elvesztése egyúttal saját lényének elvesztése is. Nem találhat magára, mert nincs igazi tevékenysége. A személy ugyanis tevékenysége által fejezi ki magát. Az alkotás gyarapítja öntudatát, a személyekkel való kapcsolat kifejezést ad méltóságának. Ahol viszont nincs cél, remény és szeretet, ott ez a tevékenység hiányzik.

Az érzékelhető szenvedéshez: a hagyomány abból indul ki, hogy a Szentírás a kárhozatot legtöbbször örök tűznek nevezi. Az érzékelhető kín által fejeződik ki az állapot büntetés mivolta. *Michael Schmaus* szerint a Szentírásban a tűz a fény és a csillogás révén gyakran Isten dicsőségének a jelképe, az okozott fájdalom révén pedig az ítéletnek. Így Isten lehet „emésztő tűz”³¹ is. Közelsége az üdvözültek részére lehet a szeretet melege, a kárhozottak számára pedig a félelmetes hatalom bénító ereje. Maga a teremtett világ, a puszta természet is lehet ridegsége, unalmassága, a hozzá kapcsolódó lelkiismeret-furdalás miatt a büntetés eszköze. Már ez is mutatja, hogy a kárhozatot nem lehet úgy felfogni, mint kínzókamrát. *Boros László* szerint a pokol nem olyan valami, amit Isten utólag, megtorlásképpen ró az emberre. Ott nincs semmi nagy, kimagasló, égető vagy fojtogató dolog. A pokol egyszerűen maga

31 Zsid 12,29

az ember, úgy ahogy van, magára maradva saját erejével, képességeivel és élményeivel. Olyan embernek a létmódja, aki azt hitte, hogy elég önmagának, és ezzel egy örökkévalóságon át meg kell elégednie. Nem bírhat többet, nem vágyhat többre, mint saját magára. A pokol tehát nem fenyegetés, hanem kicsinységünk teljes átélése, sőt remény híján kicsinységünket azonosítanunk kell önmagunkkal. Isten túl nagy ahhoz, hogy bárkit is kárhoztasson. Mindenki úgy éli át a hazatalálást és a teljesség hiányát, ahogy bűneivel elfordult az élet forrásától, Istentől. A büntetés itt is személyes és egyéni. Az egyéni bűnök egyéni módon kapják meg büntetésüket, de nem úgy, mint kívülről jövő kínzást, hanem úgy, mint a személyiségében fennálló hiányt és ellentmondást. A kinyilatkoztatás szellemének tartozunk azzal a megjegyzéssel, hogy a figyelmeztetés komoly, de Isten nem fenyegetéssel akar üdvözíteni. A kinyilatkoztatás annyiban szól a kárhozatról, amennyiben az teljessé teszi az Isten hatalmáról, szentségéről és igazságosságáról alkotott képet.

8. Összefoglalás

A kárhozattal kapcsolatos gondolataink nem taszítanak minket reménytelenségbe. A Szentírás istenképe, legfőképpen Jézus Krisztus története számunkra az igazi boldogság ígérete. Isten nem azért vállalta a teremtés és benne az ember teremtésének kockázatát, hogy hagyja értelmetlenségbe, végső soron pusztulásba süllyedni az embert és a világot. Isten Szeretet, ezért az élet Istene. A bennünk élő igények és vágyak arról beszélnek, hogy szabadok vagyunk Istenre, szabadok vagyunk az Életre, szabadok vagyunk a Boldogságra. Szent Pál apostolnál olvassuk: Isten „azt akarja, hogy minden ember üdvözüljön, és eljusson az igazság ismeretére”.³² Ez a mondat számunkra azt a döntő szentírási igazságot jelenti, hogy Isten üdvözítő akarata egyetemes. Ennek az üdvözítő akaratnak egyetlen feltétele van, mégpedig az, hogy erre az üdvözítő akaratra mi emberek igent mondjunk, mi magunk is akarjuk az üdvösséget, ami nem más, mint örök együttlét Istennel, boldog létezés Istenségben, az élet teljességében. Hogy ez megvalósulhasson, az életet és a világot úgy kell látnunk, és vele úgy kell élnünk, hogy utunkon el ne tévedjünk. Az érzékelhető világ könnyen elcsábíthat, tévútra vezethet bennünket. Egyszer láttam egy templomi plakátot, ami azt akarta bemutatni, hogy mi minden van, ami megakadályoz bennünket abban, hogy a Végtelenre figyeljünk, Is-

32 1Tim 2,4

tennel kapcsolatba kerülünk. Az ember lehet túl fiatal ahhoz, hogy Istenre gondoljon. A játék, a világ szépsége még nagyobb vonzerő, mint hogy az ember a játék Ajándékozóját is észrevegye. De az is lehet, hogy túl boldog ahhoz, hogy Istenre gondoljon. Szerelmének szeme ragyogásában nem tudja észrevenni az Örök Szeretet ragyogását. Aztán az is előfordulhat, hogy túl elfoglalt. Számlái és statisztikái elborítják az egyetlen nagy Ügy valóságát. Technikája annyira magabiztossá is teheti, hogy azt gondolhatja, ő mindenre képes, elég önmagának. De az élet gondjai, fáradtsága is elfüggönyözheti a távlatokat, azt, hogy tudjunk e világon túl is látni, annak a kérdésnek a tudatában, hogy mi is az egész értelme. És halálunk időpontjának kiszámíthatatlansága, váratlansága annyira felkészületlenül érhet minket, hogy akkor már túl késő Istenre gondolni.